

۱۴۷۱۹۲۵

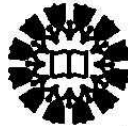
فقه سیاسی

حقوق معاهدات بین‌المللی و دیپلماسی در اسلام

استاد عباسعلی عابد زنجانی

تهران

۱۳۹۷

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی

عمید زنجانی، عباسعلی، ۱۳۱۶-۱۳۹۰.

فقه سیاسی: حقوق معاهدات بین‌المللی و دیپلماسی در اسلام / عباسعلی عمید زنجانی. — تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۷۹.

دوازدهم، ۳۷۶ ص. — («سمت»: ۴۴۴. علوم سیاسی؛ ۱۶)

ISBN 978-964-459-462-5

بها: ۲۲۰۰۰۰ ریال.

A. Amid Zanjani. Political Jurisprudence International Law of Treaties and Diplomacy in Islam.

پشت جلد به انگلیسی:

پ اول: پاییز ۱۳۷۹، چاپ یازدهم: پاییز ۱۳۹۷.

کتابنامه: ص. ۳۶۹-۳۷۶.

۱. حقوق بین‌الملل اسلامی. ۲. علوم سیاسی (فقه). ۳. رهبری (اسلام). ۴. اسلام و حُرّاق. ۵. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی.

۲۹۷/۴۸۳۴

ف ۸/ع ۱/۱/۲۲۱۰

۱۳۷۹

۱۹۹۸۱۸۴

شماره کتابشناسی ملی

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی

فقه سیاسی: حقوق معاهدات بین‌المللی و دیپلماسی در اسلام

استاد عباسعلی عمید زنجانی (استاد فقید دانشگاه تهران)

چاپ اول: پاییز ۱۳۷۹

چاپ یازدهم: پاییز ۱۳۹۷

تعداد: ۵۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: سمت

چاپ و صحافی: شرکت چاپ و انتشارات وابسته به اوقاف و امور خیریه

قیمت: ۲۲۰۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و عوامل توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)، روبه‌روی پمپ گاز، کدپستی ۱۶۶۳۶، تلفن ۰۲-۴۴۲۴۶۲۵۰.

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر، نشر یا پخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
نه	مقدمه چاپ دوم
۱	مقدمه
	بخش اول: حقوق معاهدات بین‌المللی
۵	فصل اول: آخرین تعهدات در قراردادهای بین‌المللی و در فقه و حقوق اسلام
۵	مبحث اول: تعهدات بین‌المللی
	تعاریف و مفاهیم (۵)، قراردادهای بین‌المللی و اقسام آن در فقه (۷)،
	ادله اعتبار قراردادهای بین‌المللی نامعین (۹)، دلایل اثبات و رد اختصاص
	عقود به معین (۱۰)، انواع قراردادهای بین‌المللی معین و نامعین (۱۴)، حقوق
	تعهدات در اسلام (۱).
۲۰	مبحث دوم: حمایت از اقلیتها و بیگانگان در پناه قراردادهای دوجانبه
	عوامل اختلاط ملیتها (۲۰)، - توزیع ماعی متعلق به بیگانگان (۲۶).
۲۸	مبحث سوم: متحدین هم‌پیمان، عنوان‌تینها در فقه اسلامی
	مفهوم اقلیت در فقه اسلامی (۲۸) پیمانها جاری در فقه اسلامی (۳۰)،
	نقض پیمان و مجازات آن (۴۱)، در چه شایطی می‌توان پیمان
	را نقض کرد؟ (۴۴).
۴۶	فصل دوم: عقد «استیمان»، قرارداد تحت‌الحمایه
۴۷	مبحث اول: ماهیت، شرایط و ادله مشروعیت قرارداد «امان»
	ماهیت قرارداد «امان» (۴۷)، شرایط انعقاد قرارداد استیمان (۴۸)، ادله مشروعیت
	عقد استیمان (۵۱).
۵۲	مبحث دوم: عقد استیمان و عقود مشابه
	عقد استیمان و عقد ذمه (۵۲)، عقد استیمان و عقد مهاده (۵۳).
۵۵	مبحث سوم: لزوم عقد و آثار استیمان
	عقد استیمان از نظر لزوم و جواز (۵۵)، آثاری که بر عقد استیمان مترتب است
	(۵۶)، تعمیم عقد استیمان (۵۷)، حکمیت در «استیمان» (۵۸).
۵۹	مبحث چهارم: انواع عقد استیمان
	استیمان عام و استیمان خاص (۵۹)، امان عرفی یا امان قهری (۶۰).

- ۶۱ مبحث پنجم: پایان قرارداد استیمان، تابعیت و شیوه رفع اختلافات
پایان قرارداد استیمان (۶۱)، قرارداد استیمان و تابعیت (۶۲)، موارد
قضایی استیمان (۶۳).
- ۶۷ فصل سوم: قرارداد متارکه جنگ، مهادنه یا ترک مخاصمه موقت
- ۶۸ مبحث اول: ادله مشروعیت، مدت، شروط، احکام و آثار مهادنه
ادله مشروعیت مهادنه (۶۸)، مدت مهادنه (۶۹)، شروط قرارداد مهادنه (۷۰)،
احکام و آثار مهادنه (۷۱).
- ۷۲ مبحث دوم: بررسی موارد هذنه در عصر نبوت
- ۷۷ مبحث سوم: پیشگیری از خیانت مهادنین
- ۸۰ مبحث چهارم: اولویت قرارداد مهادنه
نقد نظریه برتری جنگ بر ترک مخاصمه (۸۰).
- ۸۲ مبحث پنجم: تمهید قرارداد مهادنه و مسئولیت بین المللی ناشی از آن
- ۸۴ مبحث ششم: وجه هذنه
- ۸۸ فصل چهارم: قرارداد ذمه، ضمان و تعهد ملی
- ۸۸ مبحث اول: اقلیتهای دینی در قرارداد «ذمه»
اقلیتهای دینی (۸۸)، قرارداد «ذمه» (۹۱).
- ۹۳ مبحث دوم: ارکان قرارداد «ذمه»
مسئول عقد قرارداد «ذمه» (۹۴)، تحدین متعهد (۹۶)، بررسی نظریه فقهی
عامه (۱۰۰)، برتری پیروان کتابهای آسمانی (۱۰۳).
- ۱۰۴ مبحث سوم: متن قرارداد «ذمه»
- ۱۰۷ مبحث چهارم: مسئولیتهای طرفین، تعهدات اقلیتها - ریمما «ذمه»
- ۱۱۵ مبحث پنجم: تعهد مالی در قرارداد «ذمه» (جزیه)
جزیه، استعمار غیرمسلمانان نیست (۱۱۷)، جزیه جزء یشک مه (۱۲۱)،
میزان و نوع تعهد مالی در ذمه (۱۲۳)، وظیفه مأمورین جمع آوری جزیه (۱۲۵)،
جزیه و خراج (۱۲۶)، معافیت از پرداخت جزیه (۱۳۰).
- ۱۳۷ مبحث ششم: تعهدات مسلمین، بررسی حقوق و امتیازات اقلیتها
مسئولیتهای متقابل (۱۳۷)، تعهدات غیرقابل اجتناب مسلمین (۱۳۹).
- ۱۶۶ مبحث هفتم: استقلال قضایی
- امتیاز قضایی یا کاپیتولاسیون (۱۷۳)، آزادی فعالیتهای اقتصادی (۱۷۵)
- ۱۷۶ مبحث هشتم: فعالیتهای اقتصادی اقلیتهای مذهبی
حق مالکیت (۱۷۶).

- ۱۸۴ مبحث نهم: احوال شخصیه (حقوق مدنی)
پیمان ازدواج (۱۸۴)، طلاق در ادیان اهل ذمه (۱۹۲)، مقررات ارث (۱۹۳).
- ۱۹۴ مبحث دهم: تأثیر قرارداد «ذمه» در روابط اجتماعی
موازنه همزیستی و حفظ هویت (۲۰۲)، دشمنی یا حفظ هویت (۲۰۵)، آزادی
اقلیتها در فعالیتهای اجتماعی (۲۰۹).
- ۲۱۴ مبحث یازدهم: مسئولیتهای قابل تعهد در قرارداد «ذمه»
- ۲۱۷ مبحث دوازدهم: تعهدات غیرقانونی
تعهدات منافی با اصل حاکمیت و استقلال (۲۱۹)، تعهدات منافی با اصل
سیادت (۲۲۸).
- ۲۳۸ مبحث سیزدهم: نسخ و نقض قرارداد ذمه
فسخ قرارداد ذمه (۲۳۹)، آثار فسخ قرارداد ذمه (۲۴۰)، نقض قرارداد ذمه (۲۴۱).
- ۲۴۵ فصل پنجم: قرارداد حکمیت در حل مسالمت آمیز اختلافات بین المللی
- ۲۴۶ مبحث اول: حکمیت و نظرسنجی قبیله‌ای در اسلام
- ۲۴۶ حکمیت راه حل قضایی است یا سیاسی؟ (۲۴۷) موارد کاربرد حکمیت (۲۴۸)،
منطق خوارج (۲۵۳)، حکمیت یک قرارداد بین المللی (۲۵۴)، شیوه فقهی حل
مشکل سیاسی و حقوقی حکمیت (۲۵۶).
- بخش دوم: دیدگاهی و روشی در اسلام
- ۲۵۷ مبحث اول: کلیات
- ۲۷۲ مبحث دوم: دیپلماسی اسلام
- ۲۷۸ مبحث سوم: الگویی از دیپلماسی در قرآن، نمایندگی و بیعت
- ۲۸۰ مبحث چهارم: رساندن پیام وحی به همه ملتها: دعوت، زیربنای دیپلماسی اسلام
تبیین تدریجی و زمانبندی مراحل دعوت (۲۸۵).
- ۲۹۶ مبحث پنجم: اعزام مبلغان و دعوت کنندگان: نگاهی به سیره پیامبر (ص)
نمونه‌های تاریخی اعزام مبلغ (۲۹۹)، توصیه‌های پیامبر (ص) به مبعوثان (۳۰۰)،
پیامبر (ص) شیوه تبلیغ را به دعوت می‌آموخت (۳۰۲)، دعوتی که به دست دشمن
دشمن گشته شدند (۳۰۳).
- ۳۰۴ مبحث ششم: سفارت و نمایندگی سیاسی: اهمیت و جایگاه سفرا و نمایندگان
نخستین سفرای پیامبر (ص) (۳۰۶)، مأموریت‌های ویژه (۳۰۹)، مذاکره در مورد
خیانت هم پیمانان (۳۱۱)، مذاکره در بحرانی ترین شرایط روابط خارجی (۳۱۳)،
سفرای پیامبر (ص) (۳۱۷).
- ۳۱۹ مبحث هفتم: مذاکره با سفرا و نمایندگان: نمونه‌هایی در تاریخ سیاسی اسلام

- شیوه مذاکره با سفرا (۳۲۰)، مذاکره سفیر و نماینده ویژه قریش (۳۲۴)، دیپلماسی،
 برای حل مشکلات سیاسی (۳۲۷)، دیپلماسی جایگزین عملیات نظامی (۳۲۸)،
 دیپلماسی پیامبر (ص) در فتح مکه (۳۳۰)، دیپلماسی فعال پیامبر (ص) در مذاکره
 با سفرا (۳۳۲)، نمونه‌هایی از وفود و هیأت‌های نمایندگی (۳۳۲)، محورهای اصلی
 مذاکرات وفود (۳۳۷).
- ۳۳۹ مبحث هشتم: ارسال پیام به رؤسای مذاهب و دولتها، نگاهی به پیامهای پیامبر (ص)،
 محتوای پیامهای پیامبر (ص) (۳۴۴).
- ۳۵۰ مبحث نهم: کنگره‌ها و بحثهای آزاد مذهبی
- ۳۵۳ مبحث دهم: برخورد فعال با توطئه‌های هدایت‌شده از خارج
 توطئه تحریک اوس و خزرج (۳۵۴)، توطئه بیرون‌کردن پیامبر (ص) از مدینه
 (۳۵۴)، توطئه تطمیع و ارباب (۳۵۵).
- ۳۵۷ مبحث یازدهم: کسب اطلاعات
- ۳۶۰ مبحث دوازدهم: اعطای امتیازات
- ۳۶۲ مبحث سیزدهم: بهره‌گیری از شریعت حکمیت
- ۳۶۴ مبحث چهاردهم: آمادگی برای آنگاه که راه حل دیپلماسی
- ۳۶۶ ضمیمه: احکام اهل «ذمه»
- ۳۶۹ منابع و مآخذ

مقدمه چاپ دوم

بی‌گمان مباحثی چون «حقوق معاهدات بین‌المللی در اسلام» و «رفتار سیاسی و دیپلماسی اسلام» در عرصه وسیع فقه سیاسی قدمتی فراتر و پیشینه‌ای عمیق‌تر از مباحث مشابه در حقوق بین‌الملل معاصر دارد، هر چند که میراث حقوقی غرب در این زمینه‌ها در دو قرن اخیر رشد و تکامل فراوان یافته‌اند، لکن نباید از این نکته گذشت که تولد مباحث علمی - فقهی بین‌الملل در غرب حداقل ده قرن متأخر از تکوین و تدوین آن مباحث در شرق اسلامی بوده است.

اکنون که شش سال از انتشار چاپ اول کتاب حقوق معاهدات بین‌المللی و دیپلماسی در اسلام از سلسله مباحث فقه سیاسی می‌گذرد نیاز به چاپ مجدد به‌دور از انتظار نبود زیرا که این کتاب نخستین مجموعه در زمینه حقوق معاهدات بین‌المللی و همچنین رفتار سیاسی و دیپلماسی در اسلام در زبان فارسی به‌شمار می‌رود.

بی‌مهری استادان محترم رشته حقوق بین‌الملل به مباحث مشابه اسلامی و مضایقه در انتقال دیدگاه‌های فقهی به دانشجویان در کتاب آموزه غرب در زمینه مباحث حقوق بین‌الملل آن هم در کشور اسلامی که پرچم آرم‌های علمی و اسلامی است هر چند شگفت‌انگیز است لکن شگفت‌انگیزتر آن است که در مراکز دانشگاهی بزرگ و مهم دنیا نه تنها آموزه اسلام در حقوق بین‌الملل مطرح بوده است بلکه به‌دست غیرمسلمانها به زبانهای آموزشی دنیا ترجمه شده است.

خودباختگی توأم با چشم‌پوشی از میراث غنی علمی و فرهنگی خودی ما را به جایی کشانیده که برای بهتر جلوه دادن آنچه که از دیگران به‌عاریت گرفته‌ایم میراث گرانبهای خود را دفن می‌کنیم مبادا از تازگی دستاورد جدیدمان کاسته شود.

بی‌شک در این مرحله بازخوانی میراث حقوق بین‌الملل اسلام که در یک قرن اخیر در جهان اسلام آغاز شده و ما در عرصه زبان و ادبیات فارسی تنها از پنجاه سال پیش به آن پرداخته‌ایم دشواریهای فراوان داشته و در آینده نیز راه ناهمواری را در پیش رو خواهیم داشت. زیرا قسمتهای دیگر مختلف فقه به تناسب تنوع موضوعات و مسائل جدید روز رشد و توسعه یافته در حالی که در این نوع از مباحث فقه سیاسی فرصت کافی برای طرح موضوعات و مسائل جدید و کشف پاسخ‌های مناسب با آن خواسته‌ها فراهم نیامده است.

در میان مباحث فقه سیاسی تنها مسائل نظام سیاسی و اندیشه سیاسی از رشد و توسعه قابل توجه‌تر برخوردار گردیده است لکن سایر مباحث حقوق عمومی از آن جمله مسائل ریز حقوق، اداری، حقوق مالی و حقوق بین‌الملل به درستی باز و شکوفا نگردیده و هنوز بده‌ام‌سأله نگاشته مانده و دهها موضوع علمی همچنان بی‌جواب است.

مهمتر آن که فرصت نظر پردازی را از دست داده‌ایم ناگزیر باید همپای ادامه راه پرپیچ‌وخم سلسله مباحث نظری در کشف دیدگاههای فقهی در مسائل مختلف حقوق بین‌الملل به‌ویژه در حوزه معاهدات و دیپلماسی به راه کارهای اجرایی آنچه که تاکنون به دست آورده‌ایم بپردازیم. هنگامی که دانش آموخته حقوق بین‌الملل وارد مرحله کار و انجام مأموریت‌های اداری می‌شود و به عنوان مأمور جمهوری اسلامی ایران در محافل بین‌المللی عهده‌دار مسئولیت نقش‌آفرینی در راستای اهداف نظام اسلامی می‌گردد نخستین دشواری که با او روبه‌رو می‌کند این است که با دانشی که او را از مأموران دیگر کشورها متمایز کند مجهز نیست دانشی که وی فرا گرفته تنها می‌تواند او را هم‌تراز با نمایندگان سیاسی سایر کشورهای غربی قرار دهد اما دانشی که به او امکان دهد به شیوه خاص و متناسب با اهداف نظام اسلامی در سطح بین‌المللی نقش‌آفرین باشد برای وی فراهم نیامده است.

یک نماینده سیاسی جمهوری اسلامی ایران نیاموخته است که با کدام

معیارها، شاخصها، اصول و قواعد نظریه اسلام در حقوق بین الملل می تواند پیش نویس یک قطعنامه ای را تهیه کند که در مجمع عمومی سازمان ملل، منطبق با منطق علم و تجربه تبدیل به یک قاعده لازم الاجرا در سطح بین المللی گردد. اگر نماز خواندن و روزه گرفتن و ذکر گفتن یک نماینده سیاسی مسلمان در این وادی عریض و طویل به تنهایی کارساز بود باید نمایندگان سیاسی کشورهای چون سعودی، مصر و اردن تاکنون دنیا را آباد کرده بودند.

چنانچه که پیروزیهای کشورهای پیشرفته در عرصه های بین المللی نیز هرگز مرهون لباهای شیک و اتوکشیده شان نبوده است در کارزار مناسبات بین المللی این دانش است که حرف اول را می زند و قدرت را همواره در اختیار دارد.

نیم قرن است که علم من در این وادی رنج تألیف شش جلد کتاب را تحمل کرده است در حالی که هم زور آغاز راه به سر می برد. لکن نمی دانم آنها که حتی یک قطره از این دریای گواهی زلف را نچشیده اند چگونه احساس بی نیازی می کنند. روی سخن من در آستانه هفتاد سالگی عمرم و تجربه نیم قرن مطالعه ام در نظریه اسلام در حقوق بین الملل، استادان نیم حقوق بین الملل در نظام آموزشی کشور و نمایندگان سیاسی معزز در سیاست خارجی نظام جمهوری اسلامی ایران است که اگر اندکی از وقت خود را به مطالعه دیدگاههای اسلام در زمینه آنچه که رسالت خود می دانند اختصاص دهند بی شک می توانند جدیدترین آنچه را که من در نیم قرن مطالعه به دست آورده ام آنها با صرف اندکی از عمر به دست آورند. دست یابند.

در اینجا لازم می دانم توجه خوانندگان این کتاب را به دیگر مباحث مربوط به صلح و مخاصمات مسلحانه که دو فصل جدایی ناپذیر از دانش حقوق بین الملل است جلب نمایم. این مباحث در مجلدات سوم، پنجم و ششم دوره فقه سیاسی به تفصیل مورد بررسی قرار گرفته و دیدگاههای اسلام در زمینه قواعد صلح و قواعد مخاصمات مسلحانه به ویژه مسائل حقوق بشردوستانه اسلام تبیین گردیده است.

از محقق فرزانه و صدیق دیرینه جناب آقای دکتر احمد احمدی سپاسگزارم
که به چاپ جدید کتاب همت گمارده‌اند و در سازمان سمت میراث علمی
گرانمایه‌ای را تدارک دیده‌اند که بحق پشتیبان پیشرفت علم و تعالی دانشگاه‌های
کشور محسوب می‌شود. از دوست سختکوش عزیز جناب آقای دکتر سید طه
مرقاتی نیز که در چاپ اول این کتاب و کتاب سه جلدی قواعد فقه یاریم فرموده‌اند
سپاسگزارم و در پایان توسعه و پیشرفت سازمان سمت را در انجام مأموریت‌های
سنگین علمی و فرهنگی که بر عهده گرفته از خداوند قادر منان خواستارم.

عباسعلی عمید زنجانی

زمستان ۱۳۸۵